

K R O N I K A N A U K O W A

Skarby krakowskich klasztorów.
Zbiory Sióstr Prezentek.
Wystawa w Muzeum Historycznym miasta Krakowa
„Krzysztoforzy”,
24 września–21 listopada 1999 r.

Ekspozycja była ósmą z kolei wystawą zorganizowaną przez Muzeum Historyczne „Krzysztoforzy”, której celem było przedstawienie zbiorów należących do zgromadzenia zakonnego — tym razem Sióstr Prezentek.

Komisarzem wystawy — podobnie jak w poprzednich latach, przy organizacji wystaw poświęconych historii zakonów 00. Kapucynów, 00. Cystersów, 00. Karmelitów Trzewiczkowych na Piasku, XX. Kanoników Regularnych Laterańskich, 00. Bernardynów, 00. Franciszkanów Reformatów i SS. Bernardynek — był Jan Tadeusz Nowak, zaś o aranżację plastyczną zadbał Witold Turdza.

Zgromadzenie Panien Ofiarowania Najświętszej Maryi Panny — *Congregatio Virginum a Praesentatione Beatae Mariae Virginis* jest pierwszym w historii ruchu zakonnego na ziemiach polskich zgromadzeniem żeńskim, które miało wyłącznie polskie korzenie, a jednocześnie pierwszym zakonem w Polsce prowadzącym nauczanie w zorganizowanej formie.

Żalozycielką zakonu, a właściwie Instytutu opiekującego się ubogimi dziewczętami, była Zofia z Maciejowskich Czeska. Na siedzibę nowej fundacji przeznaczyła ona — aktem wieczystej darowizny — swoje dziedziczne kamienice znajdujące się w Krakowie przy ulicy Szpitalnej: „[...] darem nieodmiennym i nieodwrotnym daję i daruję panienom sierotom tak stanu szlacheckiego jako i miejskiego na mieszkanie wiecznymi czasy [...]”¹. W 1627 roku biskup krakowski Marcin Szyszkowski erygował Instytut zwany później Domem Panieńskim Ofiarowania Najświętszej Maryi Panny. W 1633 r. fundacja otrzymała opiekę i przywileje zarówno od władz świeckich — króla Władysława IV Wazy, jak i duchownych — nuncjusza papieskiego Honorata Viscontiego, który w imieniu papieża poddał Prezentki pod bezpośrednie zwierzchnictwo Stolicy Apostolskiej.

Głównym zadaniem Instytutu, przekształconego w zgromadzenie zakonne dopiero po śmierci założycielki, Zofii Czeskiej (1 kwietnia 1650 r.), było wychowanie i nauczanie dziewcząt-sierotek. Nauka obejmować miała zarówno kształcenie sensu stricte, czyli czytanie, pisanie, rachunki, śpiew, jak i nabycie umiejętności praktycznych: szycia, gotowania, haftowania itd. Instytut został przekształcony w zgromadzenie zakonne za zgodą papieża Aleksandra VII, przez biskupa krakowskiego Andrzeja Trzebieckiego 13 stycznia 1660 r. Konstytucje nowego zgromadzenia opierały się na przepisach i ustawach obowiązujących w rzymskim Domu św. Eufemii, którego głównym zadaniem, podobnie jak Prezentek, była opieka i wychowanie dziewcząt-sierot.

Na wystawie zaprezentowano bogaty zbiór dokumentów potwierdzających fundację najpierw Instytutu, a później zgromadzenia zakonnego oraz liczne przywileje, jakie otrzymywały Siostry Prezentki od osób świeckich, głównie z panujących w Polsce dynastii (m.in. Władysława IV Wazy, Jana Kazimierza, Augusta II Sasa, królowych: Konstancji, żony Zygmunta III, Eleonory Marii, żony Michała Korybuta Wiśniowieckiego) oraz duchownych (biskupów krakowskich: Marcina Szyszkowskiego, Piotra Gembickiego, Andrzeja Trzebieckiego, Konstantego Felicjana Szaniawskiego).

¹ *Skarby krakowskich klasztorów. Zbiory Sióstr Prezentek*, Katalog Wystawy, Kraków 1999, s. 4.

Interesującymi eksponatami wystawy były także pozostałe źródła pisane pochodzące z archiwum zakonnego, dotyczące życia klasztornego: konstytucje, kroniki, *Sakramentarz* z roku 1591 oprawny w skórę (na niej wytłoczono symbole czterech ewangelistów, a pośrodku w mandorli postać Jezusa), *Rituale Sacramentorum* z 1634 roku, a także unikalne egzemplarze starodruków: Euzebiusza z Cezarei *Evangelicae Demonstrationis Libri X*, drukowany w Kolonii w roku 1539, *Psalterz Dawidowy* w przekładzie Jana Kochanowskiego wydrukowany w Krakowie w Księgarni Łazarzowej w 1583 roku oraz dwa żywoty polskich klarysek: *Żywoł Św. Kunegundy* z Drukarni Franciszka Cezarego, Kraków 1617 r. i Adamusa Opatoviusa *Żywoł i cuda Błogostawionej Salomei*, Kraków 1633 r.

Wśród zbioru przedmiotów użytku codziennego zaprezentowano tłoki pieczętne, formy do wycinania komunikantów, puszkę wotacyjną, sztucce i naczynia oznaczone godłem klasztornym, kłęczniki, monstrancje, kielichy mszalne (dwa późnorenansowe z pierwszej ćwierci XVII wieku i dwa wczesnobarokowe), szaty i tkaniny liturgiczne.

Specjalne miejsce na wystawie poświęcono historii kultu obrazu Matki Bożej od Wykupu Niewolników, który trafił do kościoła Sióstr Prezentek (ok. 1577 roku) jako dar księcia Stanisława Radziwiłła z jego podróży do Ziemi Świętej. Od 1633 roku obraz Matki Boskiej zaczął słynąć cudami i łaskami, co miało wpływ na rozpoczęcie spisywania klasztornej „kroniki cudów” oraz przeniesienie cudownego obrazu do głównego ołtarza kościoła Sióstr Prezentek. Na wystawie zaprezentowano kopię obrazu Matki Boskiej od Wykupu Niewolników, oryginalną najstarszą Księgę Cudów z 1633 roku, księgę pamiątkową koronacji obrazu, której dokonał 9 maja 1965 r. ówczesny arcybiskup krakowski Karol Wojtyła, oraz liczne wota. Wśród tych ostatnich znajdują się między innymi żelazne kajdany ofiarowane przez skazańca, któremu tuż przed egzekucją darowano życie (autentyczność faktu i daru poświadczona jest zapiską w Kronice Cudów pod rokiem 1633), ozdoba sukienka ze srebrnej blachy ze złotymi zdobieniami oraz kilka koron z końca XVII wieku.

Wśród obrazów zgromadzonych przez twórców wystawy najcenniejsze dzieła to: *Ofiarowanie Maryi w świątyni* z drugiej połowy XVII w., dzieło przypisywane Rubensowi, i szesnastowieczny miedzioryt *Uczta u faryzeusza*, sygn. Rafael Sadeler, wg Marcina de Vos z 1592 roku.

Bardzo ciekawe eksponaty zgromadzono w sali poświęconej historii i losom szkół prowadzonych przez Siostry Prezentki. Znalazły się w niej dokumenty i przedmioty ukazujące codzienność życia szkolnego od początku XIX wieku do połowy wieku XX. W gablotach zgromadzono świadectwa szkolne, spisy nazwisk nauczycielek, uczennic oraz wykazy przedmiotów dydaktycznych, z jakich siostry-nauczycielki korzystały już w XIX wieku. Pokazano między innymi model silnika parowego, urządzenie do sprawdzania prawa Archimedesesa, mikroskop i epidiaskop. W tej części wystawy nie mogło oczywiście zabraknąć podręczników szkolnych, wśród których ciekawszymi pozycjami były: *Atlas przyrodniczo-geograficzny* wydany w Warszawie w 1900 r. oraz *Hygiena. Podręcznik do Użytku uczniów i uczennic szkół średnich i samouków*, napisał dr A. Winogrodzki, Santor 1908 r. W gablotach pokazano ponadto katalogi, księgę wizytacji, kroniki, tłoki pieczętne, protokoły z posiedzeń Rady Naukowej i czasopisma szkolne, również te wydawane w okresie II wojny światowej.

Z jednego z dokumentów: Patentu na nauczycielkę do szkół głównych pięcioklasowych wystawionego dla Laury Als w 1867 roku, można było dowiedzieć się, jaki program nauczania należał do kanonu nauczycielskiego w drugiej połowie XIX wieku. Na liście przedmiotów i umiejętności, które musiała opanować przyszła siostra-nauczycielka były: język polski (gramatyka, pisownia, styl, czytanie, nauka poglądu, kaligrafia), język niemiecki (gramatyka, pisownia, styl, czytanie, kaligrafia), język francuski (gramatyka, styl, czytanie, kaligrafia), literatura polska, historia oraz historia naturalna, arytmetyka, fizyka, geografia, rysunki, a także roboty ręczne.

Olga Miriam Przybyłowicz

(Warszawa)